

Josip Šimić

PUČKA POBOŽNOST U POSABORSKOM RAZDOBLJU

Svaka pojava u povijesti ima svoje uspone i padove. To vrijedi i za pučku pobožnost u posaborskom razdoblju. Zato ovdje želim iznijeti neke važne dokumente i tekstove, koji su se pojavili između II. vat. sabora i III. konferencije latinskoameričkih biskupa u Puebli 1979. U tom razdoblju moglo se često čuti kako pučka pobožnost nije ništa drugo nego pretjerani sentimentalizam, manjak istinske kršćanske zrelosti i odgovornosti, puki folklor ili čak sinkretizam i magija. Međutim malo-pomalo mogla su se čuti i drukčija mišljenja, počevši prije svega od II. konferencije latinskoameričkih biskupa u Medellinu 1968. Vrhunac zanimanja Crkvenog učiteljstva za pučku pobožnost jest Sinoda biskupa 1974. (210 otaca 26 puta raspravljalo o pučkoj pobožnosti) i pobudnica pape Pavla VI. Evangelii nuntiandi.

Stručnjaci s područja pastoralne teologije, liturgije, katehetike, sociologije, etnologije, psihologije, komparativne povijesti religija, okupljeni na različitim znanstvenim susretima i skupovima donijeli su i još uvijek donose znanstvene sudove o pitanju pučke pobožnosti.¹ Proučavati pučku pobožnost znači prije svega proučavati pučku religioznost i religioznost uopće, jer je samo tako moguće dokučiti porjeklo njezinih pojedinih oblika, sadržaja, značajki i svega što poznajemo pod nazivom pučka pobožnost. Da bismo shvatili sve ono što se u zadnjih dvadeset godina događalo s pučkom pobožnošću, treba imati u vidu i suvremenu sekularizaciju.² Također treba voditi računa i o situaciji koja vlada u poje-

1. Usp. THILS, G., La „religion populaire”: approches, définition, *Revue Théologique de Louvain* 8 (1977), 198-210; DE ROSA, G., Che cos'è la „religione popolare”?, *La Civiltà Cattolica* 130 (1979), 21. 04. - 114-130; AA. VV., La liturgia e le forme di pietà. Per un rinnovamento della pietà „popolare”, *Opere Regalità*, Milano 1975; AA. VV., La religiosità popolare, valore spirituale permanente, *Teresianum*, Roma 1978; AA. VV., La religion populaire dans l' Occident chrétien, Ed. Beauchesne, Paris 1976; *Communio-Granada (=ComGran)*, 10 (1977) br. 1; *La Maison Dieu (=MD)*, 122 (1975) br. 1; PIZZUTI, D., Religiosita popolare in discussione, *Rassegna di teologia* 20 (1979) 2, 105-118; MATTAL, G., Religiosita popolare, *Dizionario della spiritualità*, Ed. Paoline, Roma 1979., 1316-1331; AGOSTINO, G., Pietà popolare, *Nuovo dizionario di mariologia*, Ed. Paoline, Torino 1985., 1111-1122; TERRIN, A. N., CASTELLANO, J., Religiosita popolare e liturgia, *Nuovo dizionario di liturgia*, Ed. Paoline, Roma 1984., 1168-1187.

2. Usp. *Concilium* 9 (1973) br. 1 koji je cijeli posvećen temi: La persistenza della religione. Poslije žestoke kritike religije od strane protestantske teologije (BARTH i BRUNER),

dlanim dijelovima svijeta, u pojedinim narodima. Konačno treba sa sigurnošću utvrditi izvore, koji će nam poslužiti u proučavanju pučke pobožnosti.

Zašto, gdje i kako nastaje pučka pobožnost? Razlozi nastajanja pojedinih oblika pučke pobožnosti mogu biti: liturgijski, pastoralni, društveni, kulturni, etnološki pa čak i politički. Već u prvim stoljećima kršćanstva kreću prvi hodočasnici u Svetu Zemlju i u Rim, gdje ostavljaju prve zavjetne darove i natpise, više pokornička djela, ostavljaju zadužbine i darovnice, dijele milostinju itd.³ Poslije se to proširuje na neka druga svetišta da bi se tokom vremena ta hodočašća sve više usmjeravala marijanskim svetištima. Slijedeći razlozi utjecat će tokom srednjeg vijeka na razvoj svega onoga što danas stavljamo pod nazivnik pučke pobožnosti: liturgija, posebno rimska, oblikovana i slavljena po ukusu duhovno i kulturno izgrađenih sredina: monaha, svećenika i klerika, te malog broja učenih laika, nije uopće mogla zadovoljiti duhovne potrebe običnog svijeta; latinski jezik kao službeni jezik rimske liturgije postaje nerazumljiv za obični svijet koji uglavnom čine novopridošli narodi; novopokršteni narodi pokršteni često silom postaju samo izvana kršćani, a iznutra ostaju pogani, nisu se mogli, a niti htjeli odreći svojih svakodnevnih običaja i obreda čuvanih stoljećima, od kojih će neki tokom stoljeća dobiti čisto kršćansko usmjerenje i sadržaj (npr. badnjaci); oltar premješten u apsidu i svećenik okrenut leđima vjernicima, još su više doprinijeli udaljavanju vjernika od službenog bogoslužja.

I. POSABORSKO CRKVENO UČITELJSTVO I PUČKA POBOŽNOST

O pučkoj pobožnosti progovorili su pape Pavao VI. i Ivan Pavao II., Sinoda biskupa 1974., latinskoamerički biskupi na svojim konferencijama u Medellinu 1968. i u Puebli 1979., zatim biskupske konferencije pojedinih zemalja i neki uređi Rimske kurije. Većina tih susreta i dokumenti koji su iz njih proistekli samo su

stvorilo se malo-pomalo plodno polje za sekularizaciju u okviru teologije. Usp. BARTH, K., Die kirchliche Dogmatik, I,2: Die Lehre vom Wort Gottes, 17., n. 2: Religion als Unglaube, IV. izdanje, Zollikon, Zürich 1948, 324-356. Prema Barthu, religija „se predstavlja kao nastojanje ili težnja koja želi na neki način preteći i predvidjeti Božji plan, zamjenjujući njegovo djelo s ljudskom nadogradnjom“, a to znači ništa drugo do staviti ruke na Boga, opravdati sebe i posvetiti se vlastitim snagama – zato je to, zaključuje Barth, nevjera (Unglaube) i idolopoklonstvo (Gotzendienst). Radi bolje informacije usp. ZÄHRNT, H., Alle prese con Dio. La teologia protestante nel XX secolo, Queriniana, Brescia 1969. Usponu se sekularizacije doprinijeli su i sociolozi proglašavajući kraj religije – usp. BAUM, G., La sopravvivenza del sacro, Concilium, op. cit., 31-34. Ovdje treba spomenuti i tzv. Teologiju Božje smrti, usp. GREELEY, A., L'uomo non secolare, La persistenza della pietà popolare, Queriniana, Brescia 1975; MANCINI, I., Dio, II. Prospettive attuali nella teologia cristiana, Nuovo dizionario di teologia, Ed. Paoline 1982., 311-336.

3. Usp. DELARUELLE, P., La piete populaire au Moyen Âge, Turin 1975; BIŠKUP, M., Temeljne značajke autentične pučke pobožnosti, Bogoslovska Smotra 53 (1983) 183-193; HOŠKO, E., Sadržajne i povijesne odrednice razvoja i istraživanja pučke pobožnosti, Bogoslovska Smotra 53 (1983) 194-206; ORONZO, G., Religiosidad Popular en Alta Edad Media, Madrid 1983.

djelomično posvećeni pitanju pučke pobožnosti. Svi oni odražavaju prilike koje su vladale u Crkvi i oko Crkve u trenutku pripreme i proglašavanja tih dokumenata. Sve te dokumente navest ću po redu kako su se pojavljivali (kronološki) da bismo lakše mogli vidjeti kako su utjecali jedni na druge. Posebno želim upozoriti na doprinos biskupa Latinske Amerike.

1. II. konferencija biskupa Lat. Amerike u Medellinu 1968.⁴

Biskupi Latinske Amerike raspravljali su u Medellinu o slijedećim temama: promaknuće ljudske osobe, sloboda, rast vjere i evangelizacija. Našli su za shodno, posebice govoreći o evangelizaciji progovoriti i o problemu pučke pobožnosti izrazitoj posebnosti Latinske Amerike. Ne radi se o sustavnom izlaganju, nego jednostavno o uzimanju u obzir stvarnosti pučke pobožnosti koju biskupi vide kao znak vremena i osobitu značajku njihova kontinenta. Oni kritiziraju pogrešno provođenje saborske obnove koja je završila u elitizmu i otvorila put širenju sekularizacije. Postoji duboki jaz, ističu biskupi, između vjere puka i vjere elite. Za njih je pučka pobožnost vrlo važna jer pomoću nje običan čovjek dolazi u doticaj s Bogom nalazeći u njoj odgovore na najvažnija pitanja svoga života. To mu je često jedina mogućnost da izrazi svoju vjeru. Ta religioznost, ističu dalje biskupi, plod je prve evangelizacije, a pogodno je sredstvo u današnjoj katehizaciji i evangelizaciji. Ona u sebi krije i opasnosti: sinkretizam i magiju. Treba je ozbiljno proučavati, ali na njoj svojstven način, a ne metodom Zapadne Evrope i Sjeverne Amerike. Biskupi govore o „religiosidad popular” (najčešći naziv) (6,2-4.10; 8,2), zatim o „manifestaciones populares” (6,12) i „devociones populares” (9,15).

2. Katehetski direktorij 1971.⁵

Sveti zbor za kler u broju 6. katehetskog direktorija govori o pučkoj pobožnosti upotrebljavajući izraze: „fides traditionalis” i „sensus religiosus popularis”. Može se reći da S. zbor za kler preuzima neke ideje biskupa Lat. Amerike ističući da pučka pobožnost treba biti priznata jer se u njoj vidi kako život utječe na vjeru. Ona čuva pravu i živu vjeru usprkos prodoru sekularizacije. Pokazuje se kao prikladno sredstvo evangelizacije. Postoje i sastojci koje treba odstraniti.

4. CELAM (Consejo Episcopal Latinoamericano), La Iglesia en la actual transformación de America Latina a la luz del Concilio, Ed. Paulinas, Bogotá 1968; (unaprijed će biti navođen kao Medellin). Naše pitanje obrađeno je u brr. 6,1-15; 8,3-5. 14 i 9,15.

5. Usp. SACRA CONGREGATIO PRO CLERICIS, Directorium Catechisticum generale, Enchiridion Vaticanum IV, (unaprijed EV), 468-469.

3. Sinoda biskupa 1974.⁶

Sinoda nije donijela nikakav dokumenat o pučkoj pobožnosti pa ipak ima veliku važnost budući da je 210 Otaca 26 puta raspravljalo o njoj. U mnoštvu prijedloga u vrijeme pripremnog razdoblja bilo je također govora i o pučkoj pobožnosti. Najčešće upotrebljavaju izraz „pučka religioznost” (*religiositas popularis*), zatim „pučka pobožnost” (*pietas popularis*). I opet najveći doprinos dolazi od biskupa iz Lat. Amerike koji u svome prijedlogu br. 5 posvećuju pučkoj religioznosti (*religiosidad popular*).⁷ U sintesi rada prvog dijela Sinode⁸ pučka pobožnost opisana je kao široko prisutna stvarnost, a u sintesi drugog dijela⁹ biskupi traže da bude pročišćena i bolje usredotočena u otajstvu spasenja. Dokumentat¹⁰ koji nije prihvaćen posvećuje dva broja pitanju pučke pobožnosti. U broju 13. (koristeći se nazivom „*pietas popularis*”) ističe da kršćanski život treba hraniti – uz Božju Riječ i uz Euharistiju – također i pučkom pobožnošću. U broju 26. opisana je pučka religioznost (upotrijebljen naziv *religiositas popularis*) kao vrlo važna stvarnost kršćanskog života koja se izražava znakovima i djelima navodeći čovjeka da zauzme duboko kršćanski stav pred pitanjima života i smrti, da učvrsti vjeru. Pročišćena i dovedena do zrelosti pučka pobožnost postaje sredstvo evangelizacije. Njezine su posebne odlike: izraženo štovanje Božje Providnosti, naglašavanje onostranske usmjerenosti ljudskog života i sinovska odanost Gospi. Uz već spomenute nazive može se susresti i izraz „*devotio popularis*”.

4. „Evangelii nuntiandi”¹¹

Pavao VI., govoreći o problemu evangelizacije u današnjem vremenu, u broju 48. govori o pučkoj pobožnosti. On sintetizira sve ono što su biskupi raspravljali na Sinodi 1974. To je prvi put da jedan Papa govori o pučkoj pobožnosti. On počinje s nazivom „*religiositas popularis*” ali se na kraju odlomka opredjeljuje za naziv „*pietas popularis*”. Time je naziv „*pietas popularis*” na neki način posvećen. Papa ističe da je pučka pobožnost dugo vremena bila predmet prezira,

6. Sinodu biskupa ustanovio je PAVAO VI. 15. rujna 1965. motupropriem Apostolica sollicitudo (EV II., 444-457), prema ideji II. vat. sabora izraženoj u dekretu *Christus Dominus*, br. 5, EV I., 581.

7. Usp. CELAM, *Algunos aspectos de la evangelización en America Latina*, primjedbe i prijedlozi na „*LINEAMENTA*” De evangelizatione mundi huius temporis, Typis Poliglottis Vaticanis (TPV) 1973., 23-28. Nalazi se u *Secretariatus SYNODUS EP.* (=SSE).

8. Usp. *SYNODUS EPISCOPORUM* (=SE), *A synthesis of the 5 continent wise Relations and 108 Interventions*, pars I., n. 2., in SSE.

9. Usp. SE, *De evangelizatione mundi huius temporis*, pars II. *Synthesis relationum et interventionum Patrum*, *Themata quaedam theologicae cum experiētiis connexa clarificantur*, TPV 1974., VI., 14, in SSE.

10. Usp. SE, *Suffragatio circa argumentum „De evangelizatione mundi huius temporis”*, TPV 1974, in SSE.

11. Usp. PAVAO VI., *Evangelii nuntiandi*, EV V., 1643-1644.

ali da je sada ponovno otkrivena i da ju je proučavala Sinoda biskupa. Dalje Pa-pa nabraja njezine odlike i mane: prisutna kod prastarih kršćanskih naroda i u misijskim zemljama, bogata vrijednostima, ali i vrlo ranjiva: Pokazuje žed za Bogom. Čini čovjeka spremnim na junaštvo. Tumači na sebi svojstven način Božja svojstva: Providnost i Očinstvo. Nalazi se u trajnoj opasnosti da ostane na razini kulturnih događaja ili da upadne u praznovjerje.

5. Crkva i pučka pobožnost u Latinskoj Americi^{1 2}

Biskupi Lat. Amerike 1976. sintetiziraju sve ono što je prethodno rečeno o pučkoj pobožnosti. Najprije govore o srednjovjekovnom porijeklu i postanku pučke pobožnosti u br. 27-30. U tom razdoblju pučka pobožnost izrazito je usmjerena na štovanje Trojednoga Boga i Marije. Srednovjekovna pobožnost, velikim dijelom pučka, ima jaki osjećaj jedinstva prirodnog i natprirodnog. U baroku se ostvaruje sinteza (brr. 31-34) u kojoj se u Lat. Americi susreću evangelizacija i poganska vjerovanja. U tom razdoblju „pučko kršćanstvo” odbačeno od protestantizma biva prihvaćeno od tridentinske obnove. Brr. 117-122 tumače što je predmet vjere i vjerskog štovanja, dok brr. 161-168 ističu značaj i važnost pučkog štovanja Gospe, Majke i Uzora kršćanskog života. U dokumentu se susreću različiti nazivi: pučka vjera (fe popular) – br. 168, pučka pobožnost (piedad popular) – brr. 30 i 99, pučka religioznost (religiosidad popular) – brr. 31 i 166, te pučko katoličanstvo (catolicismo popular) – br. 34.

6. Dokument liturgijske komisije CELAM-a^{1 3}

Liturgijska komisija CELAM-a u br. III. uz antropološke činitelje ističe i pučku pobožnost kao važnog činitelja liturgijske onove. Pučka se pobožnost ne protivi liturgijskoj obnovi, ali postoje opasnosti i zapreke kao što su prazno razmetanje riječima, utapanje u mnoštvu, osjećaj zavisnosti, nesigurnosti i podložnosti i izrazito davanje tragičnog naglaska Pashalnom otajstvu. Dokument koristi samo izraz „religiosidad popular”.

7. III. konferencija biskupa Lat. Amerike u Puebli 1979.

U poznatom dokumentu iz Pueble^{1 4}, Latinskoamerički biskupi u drugom poglavlju u brr. 443-463, govoreći o evangelizaciji, tumače važnost pučke pobožnosti (koriste naziv „religiosidad popular”) koja pomiruje i ujedinjuje božansko

12. Usp. CELAM, Iglesia u religiosidad popular en América Latina, Ed. Patria Grande, Buenos Aires 1976.

13. Usp. CELAM, Informaciones DELC, 13. kolovoza 1977.

14. Usp. CELAM, III. Conferencia General del Episcopado Latinoamericano, Puebla. La evangelización en el presente y en el futuro de América Latina, México 1979. (=Puebla).

I ljudsko i nudi kršćanske odgovore na pitanja ljudskog postojanja. Ona gaji što-
vanje i pouzdanje prema providnosti Boga Oca, počovječenju Boga Sina (Rode-
nje, Muka i Smrt), otajstvu euharistije i presv. Srca. Uz to, ona gaji veliku ljubav
prema Mariji, poštuje svece i pokojnike uopće. U br. 454 opisane su ostale odlike
pučke pobožnosti: osobno dostojanstvo, osjećaj bratstva i solidarnosti, svijest
o razornosti grijeha i potrebi da ga se okaje, zatim sposobnost izražavanja vjere
na način koji nadvisuje racionalistički pristup vjeri (pjesme, gesti, slike, boje,
ples itd.), sposobnost smještanja vjere u vrijeme (blagdani) i prostor (svetišta).
Slavlja pučke pobožnosti označena su zajedništvom, ugrađivanjem sakramenata
i blagovlovina u osobni i društveni život, zatim pokazivanjem junaštva u ispovije-
danju vjere, dubokim poštovanjem molitve itd. Prisutno je i sinovsko poštovanje
i odanost prema Pastirima, posebno Papi. Oblici pučke pobožnosti prema br.
876. jesu: procesije, hodočašća, devetnice i zavjeti. Oni mogu imati u isto vrije-
me i osobni i zajednički značaj. Br. 969 kaže da su djela pučkog kršćanina ozna-
čena ljubavlju, solidarnošću, zajedništvom, manjkom interesa za sebe samog, na-
dom, osjećajem pravde i težnjom za mirom i čistoćom. Prijelaz na gradski način
života prouzrokovao je, kako ističe br. 460., krizu pučke pobožnosti. Jedan od
glavnih zadataka obnove jest očistiti svetišta od svake zloupotrebe, posebno tr-
govine i pretvoriti ih u mjesta evagelizacije. Brr. 282-303 opisuju Mariju, koja kao
Majka, u svojem „Veliča. . .” postaje uzor moralnog i društvenog oslobođenja.
Nazivi koje susrećemo u dokumentu jesu: „religiosidad del pueblo” (br. 448),
„religione del pueblo” (br. 460), „religiosidad popular” (br. 454), „piedad po-
pular” (brr. 454, 456, 912).

8. „Catechesi tradendae”¹⁵

Ivan Pavao II. u broju 54. svoje pobudnice iznosi vrijednosti pučke pobož-
nosti ističući da dobro procijenjena, pripremljena i očišćena pučka pobožnost
jest važno sredstvo u katehizaciji. Papa upotrebljava naziv „pietas popularis”.

Osim tih dokumenata, želim spomenuti još neke koji govore o pučkoj po-
božnosti i koji su se nadahnuli na Sinodi biskupa 1974. kao npr. Marijanske pos-
lanice filipinskih biskupa,¹⁶ hrvatskih biskupa u povodu 1300. – godišnjeg ju-
bileja pokrštenja Hrvata,¹⁷ biskupa Equadora,¹⁸ biskupa Meksika¹⁹ itd.

15. Usp. IVAN PAVAO II., *Catechesi tradendae*, EV VI., 1890; SACRA CONGREGA-
TIONE PRO INSTITUTIONE CATHOLICA u *In Ecclesiasticam futurorum*, br. 59., EV VI.,
1621 propisuje da sjemeništarc i studenti teologije trebaju poznavati i cijeniti različite obli-
ke pučke pobožnosti odobrene od Učiteljstva.

16. Usp. CATHOLIC BISHOPS CONF. OF THE PHILIPPINES, *Ang Mahal na Birhen, Mary in Philippine Life Today*, Pastoral Letter, Manila 1975.

17. Usp. HRVATSKI BISKUPI, *Trinaest stoljeća kršćanstva u Hrvata*, Biskupska pos-
tanica, KS, Zagreb 1976.

18. Usp. CONF. DEL EPISCOPADO EQUATORIANO, *Congreso Mariano Nacional, Memorias*, Ed. Arquidiocesana „Justicia u Paz” Guayaquil 1978.

19. Usp. CONF. EPISCOPADOMEXICANO, *Exhortación pastoral, La presencia de*

II. PUČKA POBOŽNOST U SVJETLU DOKUMENATA I RAZLIČITIH STUDIJA

1. Oblici pučke pobožnosti

Pučka pobožnost u strogom smislu riječi obuhvaća sve oblike i načine štovanja Boga, Gospe i svetih, a u širem smislu sve moguće načine izražavanja štovanja bilo čovjeka kao pojedinca bilo kao pripadnika određene skupine. Sve te načine izražavanja pobožnosti treba smjestiti u kontekst društvene, povijesne i kulturne situacije. To znači da mogu biti mnogobrojni oblici s obzirom na mjesto vrijeme i kulturno-društvenu razinu.²⁰ Svi ti oblici graniče prema gore s liturgijom, a prema dolje s praznovjerjem, sinkretizmom i magijom. Mogu se razlikovati s obzirom na način i sredstva kojima se izražavaju, s obzirom na sredinu, na povijesnu situaciju, na kulturu i tradiciju gdje nastaju, i čak s obzirom na psihološki i duhovni profil osoba ili skupina koje ih stvaraju i vrše. Pokušat ću niže navesti jednostavnu i prihvatljivu podjelu tih oblika slijedeći podjelu koju su naveli G. Agostino i S. De Fiore.²¹

a) Pučka molitva (molitveni način izražavanja) ravna se po pravilima koja su različita od liturgijskih propisa. Postoje različite vrste: krunica, Gospino pozdravljenje, Gospina subota, razni zazivi i prošnje itd. Skupina ima zajednička obilježja: neposrednost, osjećajnost i često litanijsko ponavljanje.

b) Hodočašća ili proštenja bitno pripadaju pučkoj pobožnosti, jer označavaju ono što svaka vjera po svojoj naravi mora imati — transcendentalnost ljudskog života ili još bolje putujući i prolazni značaj ovog života i usmjerenost na onaj drugi. Poslije prilično dugoga kriznog razdoblja, hodočašća su danas u procvatu.²² Postoje različite vrste hodočašća: pokornička — pješke i bosonogi; zahvalna i zavjetna za primljene milosti; pojedinačna (i neorganizirana) i ona skupna (i organizirana); pješke i prometnim sredstvima; prigodična i ona koja se ponavljaju svake godine od istih pojedinaca ili skupina (tj. zavjetna). Hodočasnik ide u svetište da dotakne svetu stvar (kip, sliku, relikvije), da bude poškrobljen (da se napije ili okupa) „čudotvornom” vodom, da prinese neki dar ili zavjet, ili još češće da ponese neku uspomenu, da se pomoli, ispovjedi i sudjeluje u euharistiji.

c) Zavjetni darovi i natpisi (ex-voto)²³ usko su povezani s pučkom molitvom i hodočašćima. Može se reći da spadaju u molitvu ukoliko su zahvala i sje-

Santa Maria de Guadalupe y el copromiso evangelizador de nuestra fe, Ed. Paulinas S. A., Mexico 1978.

20. Usp. AGOSTINO, G., Pietà popolare, nav. čl. 1116-1118; CASTELLANO, J., Liturgia e pietà popolare oggi, AA. VV., La religiosità popolare. . . , nav. dj., 121-148.

21. Usp. AGOSTINO, G., nav. čl. 1116-1117; DE FIORES, S., Maria, presenza viva nel popolo di Dio, Ed. Monfortane, Roma 1980., 176-177.

22. Usp. LAURENTIN, R., La persistenza della pietà popolare, Concilium 9 (1973) 1, 180-193; DE FIORES, S., I pellegrinaggi ai santuari, analisi del fenomeno e problemi pastorali, AA. VV., Liturgia e forme di pietà. . . , nav. dj., 120-149.

23. Usp. MATTAI, G., Ex-voto, Nuovo dizionario di mariologia, nav. čl., 552-558.

činje na već primljene milosti, i često puta traženje pomoći u sadašnjim i budućim trenucima života. Redovito su svjedočanstvo vjere i duboke zahvalnosti. Postoje različite vrste: anatomske (u obliku srca, u obliku glave i sl.), nakiti (lančići, privjesci, naušnice, narukvice, prstenje, dijamanti i sl.), natpisi u obliku zavjetnih ploča ili pločica. Neki u njima vide molitvu u obliku ugovora (do ut des).²⁴

d) Nabožna skazanja ili prikazanja²⁵ različitih otajstava i istina naše vjere. Mogu biti različitih vrsta: materijalna prikazanja kao što su jaslice i Isusov grob na Veliki petak; igrokazna skazanja kao što su Muka Isusova i Gospin plač u obliku tzv. pasionskih igara, zatim tzv. žive jaslice, životi mučenika, božićne pjesme u živopisnoj povorci (koleda) i različite vrste vjerskih i mističnih plesova; odjevna skazanja kao što su običaji oblačenja kipova koji predstavljaju Krista, Gospu i svete u različite haljine s obzirom na liturgijsko vrijeme i godišnje doba.

e) Postoji mnoštvo različitih oblika koji ne spadaju niti u jednu od već navedenih skupina. Ovdje ću pokušati svrstati u dvije skupine: običaj oblačenja djece u zavjetna odijela (sv. Ante, sv. Rite itd.); običaj nošenja čud. medalja, medaljica, i u novije vrijeme različitih značaka i sličnih predmeta i ukrasa (tzv. bedževi) s likovima Krista, Gospe, svetih i anđela: različiti oblici i običaji koje pojedini narodi čuvaju i vrše uz pojedine svetkovine, a koje su donijeli iz poganstva i malo-pomalo pokršćanili dajući im novo usmjerenje, novi smisao i sadržaj (kod nas Hrvata badnjaci); još treba spomenuti različite oblike pučkih posveta i blagoslova te pučku pobožnu poeziju.

Na kraju treba istaći da skoro svaki stručnjak na ovom području ima svoj način gledanja na složenu stvarnost pučke pobožnosti, kao i vlastitu podjelu i nazive oblika iste.²⁶ To je i razumljivo jer je zapravo nemoguće napraviti shemu oblika pučke pobožnosti koja bi bila, ako ne idealna, a ono barem zadovoljavajuća za sve.

2. Značajke pučke pobožnosti

Govoreći o oblicima pučke pobožnosti, naglasio sam problem razvrstavanja pojedinih oblika u određene skupine. To isto vrijedi i za ono što ćemo nazvati značajke ili oznake pučke pobožnosti. Ovdje ću pokušati slijediti značajke koje donose G. De Rosa i G. Agostino.²⁷

a) Pučka pobožnost izražava ono što osjeća vidljivim ili materijalnim znakovima kao što su slike, kipovi, razni drugi predmeti, zatim riječima i tjelesnim pokretima (dodirnuti, vidjeti, čuti).

24. Usp. ROSSI, A., *Le feste dei poveri*, Laterza, Bari 1971., 2. izd. 105-111.

25. Usp. CATHOLIC BISHOPS CONF. OF THE PHILIPPINES, nav. dj. 7-8.

26. Usp. HOŠKO, E., nav. čl. 195-196. DEL CAMPO, U., *Notas para una reflexión sobre la religiosidad popular andaluza*, ComGran 10 (1977) 1, 73-74; MATTAI, G., *Religiosità popolare*, nav. čl. 1318.

27. Usp. DE ROSA, G., nav. čl. 129-130; AGOSTINO, G., nav. čl. 1114.

b) Postoji navezanost na određene vrste pučkih obreda koji se vrše prema tradiciji.

c) Kod štovanja i čašćenja Krista, Gospe i svetih prevladavaju (čisto) ljudski momenti kršćanskog otajstva kao što su Kristovo Rođenje, Muka i Smrt, Marija je redovito shvaćena kao Majka, a sveci kao braća i prijatelji.

d) Naglašeni osjećaj blizine i prisutnosti Krista, Marije i svetih.

e) Izrazita usmjerenost svetkovinama i slavljima, jer se po blagdanskome raspoloženju, radosti i veselju želi nadvisiti jednoličnost i dosadu svakodnevnog života i usmjeriti se prema ljepoti drugog života.

f) Iako navezana na određene obrede i oblike vršene uobičajenim načinom, često je spontana i okrenuta stvaralaštvu na štetu hladne jednoličnosti i dosadnog slijeda već poznatih obreda.

g) Kod pučke pobožnosti prisutna je uvijek nova svježina oblika.

h) Prisutna je također neposrednost i velika sposobnost doticaja i susretanja ostale braće u skupini (tzv. komunikativnost).

i) Izrazita otvorenost transcendentnom i istinska spremnost na siromaštvo i odricanje, na nadilaženje vlastitog JA i potpuno otvaranje božanskom TI (jedna od glavnih težnji pučke pobožnosti jest transcendirati).

j) Molba i traženje milosti ovdje i sada pokazuju da usprkos težnji za transcendiranjem postoji prevlast traženja milosti ovdje i sada (čudesna ozdravljenja, oslobađanje od pogibli, pomoć u važnim trenucima života itd.). To znači okrenutost nesvakidašnjem.

k) Pučka pobožnost pokazuje također izrazitu potrebu prisjećanja na ono što je doživjela i iskusila, želeći tu radost podijeliti s drugima.

3. Odlike i mane pučke pobožnosti

Dokumenti,²⁸ koje smo susreli u prvom dijelu, nastoje vrednovati pučku pobožnost, ističući njezine vrijednosti i odlike, ali isto tako, upozoravajući na njezine mane. Skoro svi dokumenti traže da se jače istaknu vrijednosti za kojima treba težiti i da se nastoji pročistiti pučku pobožnost od negativnih sastojaka. Polazeći od tih dokumenata, možemo nabrojiti odlike i mane.

O d l i k e koje se najčešće susreću jesu: naglašeni osjećaj Božje Providnosti, Očinstva i čovjekoljubive Prisutnosti; zahvalnost za Spasiteljsko djelo Isusa Krista (Rođenje, Muka, Smrt i Uskrsnuće); sinovski osjećaj prema Gospi (Majci, Uzoru, Zaštitnici i Osloboditeljici); štovanje svetih kao braće, uzora i pomoć-

28. Usp. PAVAO VI. Evangelii nuntiandi, EV V., 1643-1644; SE, Suffragatio circa argumentum. . . , nav. dj. br. 13 i 26; CELAM, Algunos aspectos. . . , nav. dj. br. 5. Isto, Medellín, nav. dj. 6,1-15; 8,3-5. 14 i 9,15; Isto, Iglesia u religiosidad popular. . . , nav. dj. br. 27-34, 117-122. Isto, Puebla, br. 448, 454, 460, 463, 876.

nika u kršćanskom životu; štovanje anđela kao zaštitnika; izraženi osjećaj pravdnosti, solidarnosti, dobrote i strpljivosti; smisao križa i patnje u svakodnevnom životu; duboko kršćanski stav pred ostajstvom života i smrti.

M a n e koje možemo najčešće susresti jesu: sklonost ritualizmu – tj. pretjerano davanje vrijednosti obredu kao obliku (formi) na štetu duhovne strane; dualistički mentalitet ili podvojenost koja suprotstavlja sveto mitskome i magičnome; praznovjere (magija) i sinkretizam; sklonost masifikaciji gdje se pojedinac kao osoba gubi u mnoštvu; egoizam i individualizam koji traže pomoć samo za sebe, ne vodeći računa o zajednici; a – ili anti-liturgijsko usmjerenje koje se suprotstavlja liturgiji, videći u njoj protivnika; težnja da se ostane na čisto kulturnoj razini. Ovdje još možemo dodati: često ostajanje na periferiji vjerskog i ograničenje na jednostavno opuštanje umjesto nastojanja oko pravoga vjersko-moralnog oslobođenja; bijeg od stvarnosti, umjesto djelotvornog preuzimanja odgovornosti; često zaustavljanje na površini problema, umjesto traženja odgovora; više osjećajna negoli produbljena vjera; podvojenost i izbjegavanje ili nesposobnost predati se cijelim životom; ostajanje na razini zahvalnosti umjesto nastojanja oko moralnog i duhovnog preporoda.

4. Pitanje nazivlja u problematici pučke pobožnosti

Iz naziva koji neki dokumenti ili pisci upotrebljavaju moguće je zaključiti kako dotični dokumenat ili pisac gleda na pučku pobožnost. Ovo je pitanje jako složeno jer susrećemo mnoštvo naziva i u mnogim dokumentima nema ujednačenosti, nego upotrebljavaju istovremeno različite nazive kao i pisci koji pišu o problematici.²⁹ Tomu je razlog što je naziv pučki (popularis) postao u naše vrijeme dvosmislen i višeznačan,³⁰ te dopušta različite pristupe i tumačenja.

Govoreći o pučkoj pobožnosti, pojedini pisci žele je svesti na čisto kulturnu ili društvenu pojavu.³¹ Neki govore o pučkoj vjeri (religio, religione), a drugi o pučkoj religioznosti (religiositas, religiosita), a to nije isto. Ta dva naziva znače dvije različite stvari: „religio” znači vjeru, vjerovanje u određene istine, dok „religiositas” označava pobožnost, vjerski osjećaj, izražavanje vjere određenim sredstvima i određenim načinom. Tako bi „religio” bila „problem odnosa između čovjeka i transcendentnog, između čovjeka i onog što vjeruje” dok bi „religiositas” bila „djelotvorno ostvarenje vjere u ljudskom ponašanju”.³² Ima i onih koji

29 Usp. CASTELLANO, J., Liturgia e pietà popolare oggi, AA. VV., La religiosità popolare. . . , nav. dj. 121-148 i Isti, Religiosità popolare e liturgia, Nuovo dizionario di liturgia, nav. dj. 1168-1187. Isti pisac jednom u sam naslov stavlja religiosità a drugi put pietà.

30. Usp. DEL CAMPO, U., nav. čl. 68-78; COURTAS, R. – ISAMBERT, F. A., Ethnologues et sociologues aux prises avec la notion de „populaire”, MD 122 (1975), 20-42.

31. Usp. DE ROSA, G., nav. čl. 118-120.

32. AGOSTINO, G., nav. čl. 1112.

govore o pučkoj vjeri (*fides, fede, fe, foi*),³³ pučkom kršćanstvu ili pučkom katoličanstvu.³⁴

U dokumentima koje smo susreli postoji mnoštvo naziva koje ovdje želimo nabrojiti: pučka religioznost (*religiositas popularis, religiosità popolare, religiosidad popular*);³⁵ pučka pobožnost (*pietas popularis, pietà popolare, piedad popular*);³⁶ tradicionalna vjera (*fides traditionalis*) i pučki religiozni osjećaj (*sensus religiosus popularis*);³⁷ pučko štovanje (*devotio, devozione, devocion*)³⁸ pučko katoličanstvo (*catolicismo popular*);³⁹ jednostavna vjera pučkih masa;⁴⁰ religija naroda (*religione del pueblo*)⁴¹ i religioznost naroda (*religiosidad del pueblo*).⁴² Iako se mnogi od tih naziva prikazuju kao sinonimi, što ustvari nekad jesu, a nekad opet nisu, obično imaju različite sadržaje i opseg. Katkad i isti nazivi u različitim dokumentima ili kod različitih pisaca imaju različite sadržaje. Bogatstvo nazivlja je tako složeno u pitanju pučke pobožnosti da ga je vrlo teško iscrpiti.

U posljednje vrijeme, barem u papinskim dokumentima, prevladava naziv pučka pobožnost – *pietas popularis*, izabran od Pbla VI. koji u svojoj pobudnici „*Evangelii nuntiandi*” (br. 48.) počinje s *religiositas popularis*, da bi se na kraju konačno opredijelio za naziv *pietas popularis*. Isti naziv upotrijebio je i Ivan Pavao II. u svojoj pobudnici „*Catechesi tradendae*” u br. 54. Čini mi se da su obojica papa vođeni idejom po kojoj „*religiositas popularis*” biva shvaćena kao ponašanje, očitovanje, kretanje, a „*pietas popularis*” kao ono nutarnje, skriveno, kao humus, izvor i matrica toga i takvog ponašanja i očitovanja.⁴³

33. Usp. PIZZUTI, D. – GIANNONI, P., *Fede popolare*, Marietti, Torino 1979., 74-76, 95-99. Naziv *fede popolare* (*credenze*) – pučko vjerovanje označava one sadržaje određene skupine ili puka koje oni posjeduju, u svom „uobičajenom vjerovanju” ili ponašanju, bez obzira da li se ono može smjestiti u Vjerovanje Crkve, ili jednostavno prelazi granice pravovjerja i završava negdje u praznovjerju i sinkretizmu.

34. Usp. COURTAS, R. – ISAMBERT, F. A., nav. čl. 20-42; BOURGEOIS, H., *Le christianisme populaire un problème d'antropologie théologique*, MD 122 (1977) 116-141; ROUSSEAU, A., *Polémique idéologique et polémique raisonnée autour du catholicisme populaire*, MD, nav. dj. 108-115.

35. Usp. CELAM, Medellin, br. 6,4-6. 10; Isto, *Algunos aspectos...*, nav. dj. br. 5; Isto, Puebla, 454; Isto, *Iglesia y religiosidad p...*, nav. dj. 31 i 166; PAVAO VI., *Ev. nuntiandi* 48, EV V., 1643; IVAN PAVAO II., *Catechesi tradendae* 54, EV VI., 1890; SE, *A Synthesis...* P. I., 2; SE, *De evangelizatione mundi...* pars II., nav. dj. VI., 14. SE, *Quesita pro circulis minoribus*, IV., 1-4, in SSE; PIRONIO, E., *Comunicatio Experientiarum ex America Latina*, 5-6, SSE; Isti, *Il Regno-Documenti* 19 (1974) br. 296, 509; SE, *Suffragatio...*, br. 26.

36. Usp. SE, *Suffragatio...*, 13; PAVAO VI., *Ev. nuntiandi* 48, EV V., 1644; CELAM, *Iglesia y religiosidad p...*, br. 30 i 99; Isto, Puebla, br. 454, 456, 912; IVAN PAVAO II., *Cath. tradendae* 54, EV VI., 1890.

37. SCPC, *Directorium catechisticum...* 6, EV IV., 468-469.

38. Usp. CELAM, Medellin, 9,15; PIRONIO, E., nav. dj. 5-6; SE, *De evangelizatione mundi...*, nav. dj. VI, 14.

39. Usp. CELAM., *Iglesia y religiosidad p...*, br. 34.

40. Usp. CONSILIUM DE LAICIS, *L' Evangelisation du monde contemporain*, prijedlozi i primjedbe za Sinodu biskupa 1974., na „*Lineamenta*”, br. 4, SSE.

41. Usp. CELAM, Puebla, 460.

42. Usp. Isto, 448.

43. Usp. AGOSTINO, G., nav. čl. 1112.

5. Definicija pučke pobožnosti

Zaista je teško definirati pučku pobožnost. U tome ne samo da se ne slažu dokumenti i pisci međusobno, nego štoviše, nitko od njih i ne donosi pravu i preciznu definiciju. Radije pribjegavaju raznim opisima. Ovdje želim iznijeti nekoliko takvih pokušaja.

Prema učenjacima, pučka je pobožnost: „utjeha i olakšanje u nagomilanim frustracijama” (Simpson);⁴⁴ ili odraz društvenih suprotnosti i zbir nadanja potlačениh klasa (marksisti);⁴⁵ za neke opet prosvjed neizobraženih masa i klasa protiv službene vjere klera;⁴⁶ za treće to je pojam loše definiran i pogodan za posve različita tumačenja;⁴⁷ ili pak religioznost življenja na razini prikazivanja; osjećaja i običaja, na način posve različit u odnosu na službenu vjeru (J. Maitre);⁴⁸ ili „interiorité collective” (H. Cox) ili „inconscient collectif” (C. G. Jung).⁴⁹

Prema Crkvenom učiteljstvu, pučka pobožnost jest: „način na koji se kršćanstvo utjelovljuje u različite kulture i narode” (inkulturacija ili akulturacija) „i na koji biva življeno i svjedočeno u narodu” (inkulturacija ili akulturacija) (E. Pironio);⁵⁰ zatim „posebni izražaj puka koji traži Boga” (Pavao VI. „Evangeliu nuntiandi”); za neke, oblici pučke pobožnosti postaju prenositelji vjere.⁵¹ Za neke to je plod prve evangelizacije iz razdoblja kolonizacije Amerike, religioznost koja se temelji na zavjetima (ex-voto), obećanjima i hodočašćima.⁵²

Očito je da je nemoguće pronaći definiciju koja bi mogla zadovoljiti sve zainteresirane, zato mi se čini prikladnije pokušati opisati pučku pobožnost kao vrlo važnu, ali i vrlo složenu stvarnost koja sabire u sebi sve oblike štovanja i pobožnosti koji nisu uključeni u liturgiju kao i različite načine vjerskog izražavanja uokvirene u njihovom povijesnom, društvenom, kulturnom i psihološkom kontekstu. Ona je posebni izražaj vjere, u životvornom odnosu između čovjeka i Boga kojemu čovjek teži. Kao i vjera u cjelini pučka pobožnost nije, niti može biti, teorija ili ideologija, zato jer predstavlja posebni način životvornog ostvarivanja susreta između čovjeka i Boga, Majke Božje i svetih. To je čovjekova plodonosna opredijeljenost za Boga i za subrata čovjeka. Pomoću ove stvarnosti mnogi kršćani uspijevaju živjeti vlastitu vjeru. Opisana definicija mogla bi glasiti ovako:

44. SIMPSON, G. E., *The sang cult*, 1961, 121.

45. Usp. PRANDI, C., *Religione e classi subalterne*, Testimonianze, br. 176 (1975) 451-478, br. 177-180 (1975) 547-572.

46. Usp. COURTAS, R., – ISAMBERT, F. A., nav. čl. posebno 33; LEWIS, O., *La cultura della miseria*, Centro sociale Romano 14 (1976) 74-75.

47. Usp. VAUCHEZ, A., *La religion populaire en Languedoc*, Toulouse, Privat 1976., 429.

48. Usp. MAITRE, J., *La religion populaire*, Enciclopedia Universalis, sv. 15, Paris 1985., 843, 1.

49. Usp. THILS, G., nav. čl. 204-205.

50. PIRONIO, E., nav. dj. 5.

51. Usp. CELAM, Medellin, 9, 15.

52. Usp. Isto, 6, 1-2.

pučka pobožnost jest složena stvarnost vjerskih izričaja (izražaja) koji su bitno odraz duhovnih i materijalnih potreba od životne važnosti, nekog pojedinca, nekog kraja, neke biskupije, neke skupine, nekog naroda ili nekog razdoblja, omeđena odozgor liturgijom a odozdo magijom i praznovjerjem, tj. sinkretizmom.⁵³

III. ZAKLJUČAK

Vidjeli smo različite crkvene dokumente i susreli različite pisce koji govore o pučkoj pobožnosti. Iz njih proizlazi da je Crkva u zadnjih petnaestak godina nastojala proučiti pučku pobožnost i ponovno joj dati mjesto u bogoštovlju videći u njoj prikladno sredstvo evangelizacije i katehizacije. To su naglasili i pape Pavao VI. i Ivan Pavao II. Odluka dvojice papa da progovore o pučkoj pobožnosti ima dalekosežno značenje. Veliki doprinos proučavanju problema dali su i biskupi Latinske Amerike i Sinode biskupa 1974. Govoreći o evangelizaciji današnjem svijetu, Sinoda je pripremila put onome što je Pavao VI. u svojoj pobudnici proglasio. Poslije svih rasprava i dokumenata možemo čak govoriti o određenoj teologiji pučke pobožnosti, premda po mišljenju mnogih pisaca i stručnjaka nedostaje jedna teološka sinteza. Međutim, najvažnije je da se na pučku pobožnost ne gleda više s prezirom. Na ovaj način pučka pobožnost ponovno je oživjela u Katoličkoj crkvi i dobila mjesto koje joj i pripada u dvotisućljetnoj povijesti katoličanstva i kršćanstva uopće.

53. Usp. CASTELLANO, J., *Liturgia e pietà popolare oggi*, nav. čl. 121-148; TERRIN, A. N., definira pučku pobožnost kao „un esercizio prevalentemente rituale della religione” u TERRIN, A. N. – CASTELLANO, J., *Religiosità popolare e liturgia*, nav. čl. 1173; GUARDINI, R., *Initiation à la prière*, Reims 1949, 231-233; MATTAI, G., nav. čl. 1317; THILS, nav. čl. 202-210; DE ROSA, G., nav. čl. 118-120; DEL CAMPO, U., nav. čl. 128; MATTAI, G., nav. čl. 1317.